

Мираш Мартиновић

СЛИЈЕПА СОВА

Док је писао *Слијепу сову**, једнога дана на базару у Техерану, срио је старца који му је понудио нешто замотано у марами. Ово, поклањам вама за успомену – рекао је. Хедајат се зачудио гесту и поклону. Био је нестрпљив, отворио мараму, у рукама је држао дивну вазу, није била добро очишћена од земље.

Старац није сачекао да му се постави питање. Поче да говори: прије неколико дана био сам у рушевинама Реја, древног града, у који сте вјероватно одлазили.

Хедајат није потврдио питање о посјети Реју. Наставио је да слуша, старац је причао: тамо чешће одлазим и увијек нешто нађем. То продам за ситне паре, од тога живим. Од мртвих предмета, који су у давним временима служили људима. Прије неколико дана, нашао сам вазу за цвијеће. Можда, урну, нијесам сигуран. Ко ли га је садио, ко у њему уживао? Никада се неће сазнати – додаде старац и дубоко уздахну. Не могу да је продам, нудим, нико је неће. Ни за ситне паре. Вама је поклањам, видим да вам се допада.

Зашто мени? – упита Хедајат.

Зато што препознајете њену вриједност.

По чему закључујете?

По сјају у очима и љубави коју показујете на лицу.

Хедајат се насмија. Из цепа извади један *абаси* и два *крана*.** Пружи их старцу са ријечима: ваза је скупља, толико имам.

Старац не хтједе да прими новац.

*Свјетски познати роман Садека Хедајата.

**Персијски новац.

Поклањам вам је. Можда пробудите успомену на онога коме је припадала. Сјетиће вас и на мене.

Хедајат се збуни.

Прихвати вазу, врати мараму.

Задржите и њу, увијте је, бар док стигнете кући, да је неко не украде. Овдје се свашта дешава, отимају ствари. Живот је отимање. Неко стално неком отима. Људски закони.

И божи – додаде Хедајат.

Старац се насмијеша, прозбори кроз безуба уста: И божи, кад бог дозвољава. Напустио је велики базар, гдје је ријетко долазио, упутио се кући. Ка базару је пошао бесциљно, сада се увјерио – циљ је била ваза. Она га је дозвола.

Требала му је, због књиге коју је писао, није знао како даље. Сада је имао рјешење.

Почиње да вјерује у законе који свиме управљају, па и догађајем, какав се десио на базару. Гдје се између хиљада људи издваја старац с посудом из древног Реја. Мисли: треба отићи у далеко вријеме, да би се спознало садашње. До Реја да би видио Техеран. До базара да би срео старца.

Настваља рад на књизи. Сада све иде лако. Ваза је шифра, без које не би било *Слијете сове*.

Мој ум и руку воде слијепе силе, вјеровао је, пишући по нечијем диктату. Можда онога који је правио вазу, или онога коме је припадала, који је уживао у њеној љепоти, прије много хиљада година, као што он ужива данас. Три цртежа насликана на њеном ободу, видио је у сну, у коме се приказао базар и сиједи старац. Није био сигуран да је у Техерану. Снови не откривају све.

На једној страници књиге, која ће га прославити, а да он то неће доживјети, написао је, гледајући посуду:

Покушаћу да исциједим сок из овог грозда, али још не знам да ли ћу из њега истиснути најмањи дјелић истине. Не знам гдје се налазим у овом тренутку, да ли је ово крајичак неба изнад моје главе или ово мало тло преда мном припада Нишапуру, Балку или Бенаресу. Нијесам сигуран ни у шта на овом свијету – осим да је ваза коју држим у рукама, припадала мом далеком брату Омару Хајаму. Он ју је купио, у неко предвечерје, на базару Нишипура. Тако ми се причињало. Визија ме задуго није напуштала.

Иако су дјело различитих грнчара, направљене су од исте – персијске земље, која нам је заједничка. У томе је вриједност и земље и вазе.

Глас Садека Хедајата, чује се на париском гробљу Пер Лашез, тврде ријетки посјетиоци, његови земљаци, поштоваоци, што долазе на поклоњење. Не често, али таквих има.

Посјетилац из Техерана, пише да је чуо његов глас, додајући: Ако није могла његова земља, могу ја као странац. Називајући себе странцем, искључује могућност да је Персијанац. Његов запис је битан за ову причу, њен крај, ако има краја. Чуо сам глас Хедајата, сваки пут, када бих посјетио његов гроб. Говорио је: Ја сам Садек Хедајат, рођен у Техерану. Почивам у Паризу, граду моје младости. Далеко од Персије, која ме родила. Моји коријени су дубоко у њој. Моја једина жеља је да моји остаци леже помијешани с прахом родне земље, у било ком мјесту простране Персије.

На било ком гробљу, али у Персији.

Читам Хајамове стихове са истим дивљењем, као некада, у младости.

Добро је рекао учитељ Хајам: *Ташићина над шашићинама, све је шашићина!*

Те ријечи прије њега изрекао је неки проповједник. А прије њега, неки други, можда обичан пастир или ратар.

Данас их изговарам ја.

За живота сам често читао *Рубаије*, чији стихови живе у мени:

С времена на вријеме уздигне се неки човјек на овоме свијету,

Распростире своје богајство и прогласи: њо сам ја!

Слава његова играје колико и луди сан,

Већ се смрти усјравља и проглашава: њо сам ја.

И даље ме опсиједа крчаг и три цртежа на њему. У којима је суштина живота и смрти. Крчаг направљен од земље која спаја мене и Хајама.

Ја сам персијске земље син, Садек Хедајат.

Хоће ли једном неко шаку земље бацати на мој гроб: На почетку *Слијеге сове* сам написао: У овом свијету пуном биједи и несреће, први пут сам повјеровао да је један сунчев зрак обасјао мој живот. Авај, то није била сунчева свјетлост, већ пролазни одсјај, метеор, који је заблистао нада мном у прилици жене – или, прије, анђела. При његовој свјетлости, у једном једином трену, увидио сам сву биједу свога постојања и осјетио славу и сјај звијезда. Та свјетлост је поново ишчезла у вртлогу таме, у коме је неумитно морала ишчезнути. Нијесам умио да задржим тај пролазни зрачак.

Такав је био мој живот. Иако одавно мртав, живим са персијском земљом. Чекам час у коме ће се остварити моја жеља. Стално сањам. Могу ли мртви да сањају? – чује се глас. У париским маглама сам се сјећао прољећа у Техерану. Сјећања би измамила осмијех на тмурном лицу. Сјећање на љубав која је помрачила моје сунце.

У аутобиографској биљешци записује: Уопште узев, у мојој биографији нема ничег нарочитог. У мом животу није се догодило ништа што је заслуживало пажњу, ја немам ни важан положај, ни солидну диплому. У школи никада нијесам био сјајан ученик: напротив, свуда су ме прогањали неуспјеси.

Гдје год сам радио, остајао сам непознат, незапажен службеник, који је вазда изазивао незадовољство шефова. Радовали су се само када сам подносио оставку. Једном ријечју, ја сам створење повучено, безначајно. Моја околина има такво мишљење о мени, можда је у праву.

Није био у праву. Овакав став ће порећи *Слијџа сова*. Вјеровао је у ту књигу, иако је није истицао. Становник пакла и поклоник ватре. Зораостров син, изронио из тмина Персије, са свјетлошћу коју је скривала у њедрима, дароваће је свијету, кроз ово дјело.

Андре Бретон ће му одати признање у есеју, који је својеврсна пјесма у прози, у коме поздравља објављивање *Слијџе сове* – као знак изгубљен у ноћи. Никада драматичније сагледавање људске судбине није произвело сличан попречни пресјек наше љуштуре нити сличан савјет о нашој ванвременској борби, уз непромјенљиве особине које су наш усуд... у лавиринту огледала.

Бретонов есеј се појавио у *Мегију*, јуна 1953. Није прочитао ове рјечи. Почивао је на грбљу Пер Лашез.

Мучио сам се док сам писао. Неописиво мучење, заслужује посебну књигу. И са насловом је било исто. Много наслова се нуди, ни један не пристаје. Када сам изгубио наду да ћу га пронаћи, повјеровао да ће књига бити без наслова, сан је донио рјешење. У неугледној собици, гдје сам становао, чуо се глас неке птице, узалуд је покушавала да изађе. Ударала крилом о зидове.

Устао сам, упалио свијетло. Гледала ме са полице скромне библиотеке. Са мјеста гдје су стајале *Рубаије*. Схватио сам да је слијепа, али права. Како је успјела да уђе у собицу. Гледала ме, а није видјела.

Пронашао сам наслов. Отворио прозор. Одлетјела је у тмине, одакле је дошла.